

EL DEBAT A CATALUNYA

Catalunya i Espanya: cap a un conflicte polític estancat?

Sonia Andolz

Imatge de la vaga general del 3-O de 2017 en contra de la violència policial. Segons Sonia Andolz, el conflicte catalano-espanyol és un conflicte polític estancat que requereix d'accions polítiques immediates per evitar que s'agreugi. Il·lustració: César Cromit

Aquest article analitza quin és l'escenari actual entre Catalunya i Espanya utilitzant les eines de l'Anàlisi de Conflictes, i estableix que és correcte parlar de conflicte sociopolític. A continuació, i seguint les eines desenvolupades en l'àmbit de la gestió i resolució de conflictes (veure les obres de Johan Galtung, Vicens Fisas, Oliver Ramsbotham et al.) veurem quines passes s'han fet fins ara i quines s'haurien de fer d'ara en endavant. Per últim, tot i que no hi ha hagut cap episodi de violència física, argumentarem els perills de no gestionar el conflicte i deixar que els altres tipus de violències vagin permeant la societat i esdevingui un conflicte prolongat.

Actors implicats i objectius

L'anàlisi de conflictes diu que una situació conflictiva o antagonica és aquella on hi ha dos o més actors que tenen objectius contraposats i pertanyen a un mateix sistema. Donat un escenari amb aquests elements, el xoc per aconseguir l'objectiu propi esdevé conflictiu. Aquestes són les bases més simples de la teoria i anàlisi de conflictes. La complexitat, doncs, sorgeix a l'hora d'analitzar els elements, les condicions, i establir que realment ens

trobem en una situació de xoc. En el cas que ens ocupa, els actors enfrontats ara mateix són el moviment independentista i l'estat espanyol. Podríem preguntar per què no és Catalunya i Espanya o el Govern de la Generalitat i el Gobierno de España. La raó és teòrica: buscar i identificar els actors polítics amb objectius enfrontats. Simplificant molt, el sector independentista, amb molts matisos i varietat, persegueix la independència de Catalunya. Aquest és l'objectiu en xoc, i no és compartit per tota Catalunya ni per tots els partits polítics. El Govern de la Generalitat és un transmissor, un canal, però si arrel de les eleccions de febrer de 2021 aquest govern canviés totalment de color polític, el conflicte no desapareix, perquè el moviment independentista continua. És per això que el primer actor enfrontat és a *grosso modo* l'independentisme. Aquest objectiu d'una Catalunya independent és directament contrari a la unitat de l'estat espanyol. Per tant, la contrapart no és el govern que hi hagi a la Moncloa. Aquest serà portaveu o un canal, però qui realment té com a objectiu la unitat d'Espanya és el propi Estat. L'Estat, en aquest cas, comporta una sèrie d'instruments, mecanismes i col·lectius que no sempre estan sota el control del govern. És un ens molt més desdibuixat i difícil de limitar que un govern amb persones, noms, cognoms i programa electoral. Per tant, de forma simple podem concloure que els actors en conflicte són, a grans trets, l'independentisme i l'Estat espanyol.

En segon lloc, cal identificar els objectius contraposats. Aquí és on esdevé més complicat fer una simplificació en poques paraules. Molt sovint veiem que els actors en qüestió verbalitzen un objectiu que no sempre és el que realment persegueixen. En el cas que ens ocupa: el moviment independentista diu perseguir la independència respecte a Espanya i que Catalunya esdevingui un estat propi. Des de l'àmbit de l'anàlisi i la resolució de conflictes, mitjançant diferents eines, es treballaria amb els actors inclosos en el sector independentista per veure el seu objectiu real. Podria ser que una part del sector en realitat vulgui un estat propi per a desenvolupar polítiques públiques més socials o una forma d'estat diferent. En canvi, un altre sector pot voler la independència en sí mateixa com a finalitat. El primer supòsit pot assolir una solució al conflicte diferent que el segon, gràcies al fet d'haver identificat un objectiu que no seria tan diametralment contrari -aconseguir un estat més social o una república, per exemple- que l'inicial -la independència-. Tanmateix, si apliquem les mateixes eines analítiques al segon actor en conflicte, podem obtenir diferents respostes. No és el mateix que per a l'Estat sigui prioritari mantenir la seva unitat territorial com a finalitat -per tant, totalment incompatible amb la independència d'una part- que com a mitjà. Per exemple, l'objectiu real de l'Estat pot ser no tornar a passar una guerra civil, tenir una democràcia plena o defensar una visió concreta de la identitat espanyola. En funció d'aquests objectius reals la possible resolució del conflicte variarà enormement.

Una vegada identificats els actors, com dèiem, cal d'identificar els objectius incompatibles. Posant-nos en el pitjor dels escenaris, on l'únic objectiu real és la independència per a una part i la unitat de l'Estat per a l'altra, parlariem d'un objectiu polític. Donat que en el cas d'estudi també es produeix la presència de diferents grups lingüístics i diferents narratives culturals-identitàries, podem parlar de conflicte socio-polític. Això no estableix de forma definitiva que el conflicte enfronti a dos grups homogenis, cohesionats i tancats que poden ser identificats i identificables com a grups ètnics en la concepció més àmplia i constructivista del terme. Ni l'estat espanyol té una única identitat nacional, lingüística i

cohesionada defensant la unitat territorial ni l'independentisme s'identifica únicament amb una comunitat o col·lectiu homogeni en sentit identitari. Ara bé, es poden identificar trets majoritaris dins de cada part en conflicte. Això fa que, a banda d'objectius polítics, part de les societats representades per l'Estat o pel moviment independentista puguin tenir objectius cultural-identitaris.

Aquells conflictes que afecten a elements relacionats amb allò no-tangible, com la identitat, la nació, la llengua o religió, són molt més difícils de solucionar en termes absoluts i deixen ferides més profundes

És necessari apuntar aquest fet ja que, com apunten la gran majoria d'autors de l'àmbit (Ramsbotham, Galtung, Stewart, Hagg, et al.) aquells conflictes que afecten a elements relacionats amb allò no-tangible -com la identitat, nació, llengua, religió o grup ètnic, entre d'altres- són molt més difícils de solucionar en termes absoluts i deixen ferides més profundes. Si un conflicte és pel control d'un recurs tangible, com l'accés a un pou de petroli, en última instància tindrà un "preu", un valor quantitatiu. En canvi, quan el conflicte afecta a les identitats, el valor és qualitatiu i els danys ocasionats són molt més costosos de reparar.

En tercer lloc, identificats els actors i els seus objectius, és fàcil apuntar que pertanyen a un mateix sistema: actualment, l'estat espanyol, que es troba dins de la Unió Europea. Aquest és el marc en el qual el conflicte es desenvolupa, que dona eines i posa límits a les actuacions dels actors.

Gestió i resolució del conflicte

Fet ja l'anàlisi inicial de l'escenari de conflictes, es pot continuar cap a la segona i tercera fases: la gestió i la resolució del conflicte. Sovint se'ns pregunta per què els actors haurien de voler gestionar el conflicte. O, més concretament, per què ho hauria de voler l'actor que està en posició més favorable. La resposta des de la resolució de conflictes és directa: per molt que l'actor poderós pugui pensar que no té res a guanyar participant en la gestió del conflicte perquè, de mantenir-se en el xoc, guanya, això no és així. En el cas que aquí s'analitza, a mida que el conflicte continua sense cap tipus de gestió al respecte, la desafecció de la població independentista respecte a l'Estat, les seves institucions i el que aquest ofereix, creix. Fins i tot entre població catalana o de la resta de l'Estat que sigui no independentista pot crear-se una percepció de desconfiança envers certs instruments o mecanismes estatals. També es poden donar altres resultats com la pèrdua de reconeixement internacional, pèrdues econòmiques o trencament del contracte social que tenim tots els individus que vivim en un estat. Tot i que pot semblar que aquestes conseqüències són realment un cost inassumible només a llarg termini, qualsevol estat que vulgui considerar-se democràtic ho hauria de tenir en compte. Per tant, totes les parts

tenen incentius per voler gestionar i resoldre el conflicte, tot i que de vegades no ho vegin en primera instància.

En el cas catalano-espanyol, ens trobem ara en aquesta segona fase: la gestió. Durant els darrers anys, no s'ha volgut identificar el conflicte oficialment i s'ha anat tractant com casos aïllats delictius, un moviment polític il·legítim o una opció legítima però sense sortida. Mentre el conflicte no s'identifica, s'analitza i es reconeix com a tal, no s'està gestionant.

Per tant, tot i que pugui semblar irrellevant, que cap a principis de 2019 el Govern espanyol comencés a parlar de "conflicte català" i no de conflicte "entre catalans" és un pas important. També ho és que s'establís la Taula de Diàleg i Negociació, tot i que seguint una bona anàlisi teòrica es podrien matisar els actors presents, les condicions i el format. La Taula suposava un primer pas, insuficient però necessari, per iniciar la gestió. Ara bé, res desgasta més una situació conflictiva que mesures visibles que no duen enlloc. Anunciar mesos de negociació, reunions o pactes sense dotar-los de contingut. Sense voluntat real de gestionar no es mouen les posicions, només s'enquisten. Si no es gestiona el conflicte no s'està col·laborant per disminuir-ne els efectes i, per tant, es corre el perill d'acabar mantenint un conflicte latent prolongat: aquell en què cap de les parts acaba esclatant en violència, però les conseqüències del qual van penetrant les parts enfrontades de forma irreversible.

És aquest el punt en què podem trobar-nos ara. En l'actualitat, estem immersos en uns mesos de pandèmia global que han afectat tots els àmbits públics i comuns, i hi afegim una convocatòria electoral controvertida i tensa precisament en una de les parts en conflicte.

En el moment d'escriure aquest article, tant el Govern central com alguns partits independentistes han anunciat intencions de reprendre la Taula de Diàleg i Negociació. Seria un encert si aquestes voluntats són reals i fermes i porten a accions concretes. Quan no és així, i les parts no tenen voluntat real de trobar una solució al conflicte, aquest pot estancar-se. Tot i la no presència de violència física, el conflicte catalano-espanyol és actualment un conflicte obert. Com bé desenvolupa Johan Galtung, la violència física no és l'única possible. Existeix la violència estructural i la violència cultural que tenen també unes conseqüències molt costoses, encara que sovint menys visibles. Aquests dos tipus de violències són presents en els conflictes latents, com és el cas d'estudi. La violència estructural és aquella que s'exerceix des de les pròpies estructures de l'escenari o des d'una posició de poder dins d'aquestes estructures. Aquí, una part del conflicte percep com a violència estructural les accions i operacions dels cossos policials i judicials de l'Estat contra la ciutadania i els líders independentistes. Tanmateix, la violència cultural és aquella que es produeix quan, en un grup social, es normalitza l'odi, l'insult, la marginalització o l'estigmatització de l'*altre*. Ara mateix, es pot identificar aquest tipus de violència entre molts sectors d'ambdues parts. Per tant, veiem com aquestes dues violències són presents en el conflicte catalano-espanyol. Si no es fan passos cap a una gestió del conflicte, només es permet que la violència vagi transcendint les capes de les societats i el mal sigui cada vegada més profund, afectant a més i més persones. És possible, doncs, que el conflicte catalano-espanyol esdevingui un conflicte polític estancat?

En aquest sentit, l'acadèmic Edward Azar va desenvolupar el concepte de *Conflicte Social Prolongat* (*Protracted Social Conflict*, en anglès). Segons Azar, aquest tipus de conflictes són molt perillosos, ja que poden condemnar a generacions senceres de dues societats a viure permanentment en una situació de conflicte latent, el que s'anomena *No War No Peace*. Azar desenvolupa el seu marc d'estudi per a conflictes armats i, per tant, el cas catalano-espanyol no hi té cabuda. Tot i que aquest concepte no és aplicable al cas d'estudi present, sí podem utilitzar alguns dels elements per establir paral·lelismes. Entre els elements que Azar identifica com a presents en un escenari prolongat, podem destacar la polarització entre les dues col·lectivitats identitàries -independentisme i no-independentisme-, la creixent desafecció envers les institucions estatals entre l'independentisme, i els lligams, simpaties i aliats internacionals que ambdues parts sostenen. L'element de la privació de béns bàsics no es dona, però algú podria argumentar que les contrastades limitacions a les llibertats polítiques, les sentències judicials aplicades als líders independentistes i les innumerables sancions i casos pendents entre la ciutadania independentista formen part de l'equivalent -entre conflicte armat a conflicte polític- dels béns bàsics. La limitació de drets fonamentals, el tractament si més no de dubtosa imparcialitat dels estaments jurídics i l'ús de la força durant l'1 d'octubre de 2017 formarien part d'aquest escenari.

Res desgasta més una situació conflictiva que mesures visibles que no duen enlloc: anunciar meses de negociació o pactes sense dotar-los de contingut. Sense voluntat real de gestionar no es mouen les posicions, només s'enquisten

Per tant, tot i que no és rigorós aplicar el concepte de *Conflicte Social Prolongat* com el desenvolupa Azar, sí que es donen suficients elements per a considerar que, actualment, el conflicte catalano-espanyol és un conflicte polític estancat que requereix d'accions immediates adreçades a iniciar-ne la resolució. La Taula de Diàleg i negociació pot ser un mecanisme adequat si, com s'ha dit, les parts convocades li donen efectivitat i legitimitat. En cas contrari, que es mantingui formalment sense cap tipus d'activitat real, contribueix a desgastar la narrativa de "resolució" entre ambdues parts i agreuja el conflicte. Tampoc és l'únic mecanisme disponible, així que les parts farien bé en posar-lo en marxa o cancel·lar-lo. Mantenir-lo oficialment obert però inactiu de forma efectiva és l'error. Si no és un mecanisme que les parts trobin adequat, la gestió i resolució de conflictes n'ofereix d'altres. El més rellevant és que les dues parts acordin quines eines volen utilitzar i les facin efectives. Esdevenir un conflicte prolongat no és una opció positiva per a ningú.

Sonia Andolz

Sonia Andolz és politòloga i analista especialitzada en Relacions Internacionals. Actualment, és profesora de Ciència Política a la Universitat de Barcelona (UB) i a ESADE, i durant la seva trajectòria ha treballat en països de l'Àfrica Occidental, Balcans i el Pròxim Orient com a Observadora Electoral i Negociadora Humanitària. Graduada en Ciències Polítiques per la Universitat Autònoma de Barcelona, té una menció en Estudis Internacionals en l'àrea de la Mediterrània. També va realitzar un postgrau en Gestió de Conflictes i Crisis humanitàries a la UOC, i ha cursat tres màsters: un màster en Antropologia Social i Cultural centrat en etnicitat, nacionalisme i identitats en conflictes armats, un màster en Estudis de Refugiats i Migracions Forçades pel St. Antony's College de la Universitat d'Oxford, i un màster en Seguretat i Defensa pel CESEDEN i la UCM. Les seves línies de recerca se centren en els conflictes armats i els processos post-conflicte, desarmament i seguretat internacional, amb especial focus a l'àrea de l'Orient Mitjà i el Nord d'Àfrica i la regió Mediterrània.